

РОЗДІЛ II

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ У КОНТЕКСТІ ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

УДК 37.046:374.7

Тетяна Білобровко,
м. Переяслав-Хмельницький

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У документах ЮНЕСКО, Ради Європи вказується на те, що політика в галузі освіти, навчання і зайнятості повинна бути підлегла принципу навчання протягом всього життя. Це не є тільки реакцією на демографічну ситуацію, що змінилася, в світі. Всі країни, з одного боку, зацікавлені в підтримці конкурентоспроможності своєї промисловості і сфері послуг, і в ефективному працевлаштуванні робочої сили, з другого боку, повсюдно росте розуміння, що навчання протягом всього життя дозволяє подолати соціальне відчуження окремих груп населення і забезпечити їх активну позицію в суспільстві.

Реалізація ідеї неперервної освіти не є новою. В кінці 1970-80-х рр. в Радянському Союзі наголошувалася сплеск соціологічних і педагогічних досліджень в галузі неперервної освіти. Необхідність розвитку неперервної освіти, одним із найважливіших компонентів якої є освіта дорослих, має глибоку соціальну зумовленість. На початку свого формування така думка викликала сумнів у правомірності свого існування. Так, німецький педагог І. Герbart вбачав у ній небезпеку “узаконення вічного неповноліття”. Критично ставився до необхідності спеціальної галузі знань, пов’язаної з освітою дорослих, К.Д. Ушинський. Український педагог вважав, що “чим менше вік учнів, над освітою яких трудиться вихователь, тим більше потрібно від нього педагогічних знань, і ця вимога не зростає, а зменшується з віком учня” [16, с. 65]. Засновником сучасних уявлень про неперервну освіту був видатний діяч минулого, теоретик і практик навчання й виховання, один із батьків педагогіки як науки Я.А. Коменський. У праці “Загальне виховання” дидакт виклав теорію універсальної освіти й виховання людей протягом усього їхнього життя на основі

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

рівноправності [5, с. 37]. Н.К. Крупська у 30-ті роки ХХ ст. зазначала, що людина, закінчивши певний період навчання, “повинна здобувати нові знання, щоб свою діяльність робити більш плідною. Кожна раціонально працююча людина все життя вчиться – вчиться з досвіду інших, учиться із книги, що допомагає їй розширювати свої обрії і користуватися досвідом людства, вчиться застосовувати цей досвід людства для своєї роботи” [10, с. 181]. Як бачимо, ідея навчання людини протягом усього життя завжди була актуальною. Але тільки в другій половині ХХ ст. склалися необхідні соціально-економічні, едукологічні (такі, що стосуються розвитку освіти), наукові й особистісні передумови для того, щоб навчання набуло свого справді історичного значення для людини й суспільства і певного втілення в реальній дійсності [6, с. 24].

Свою нову інтерпретацію в Україні ідея неперервного навчання одержала після 1917 р. Цьому сприяли процеси формування нової системи освіти, що відбувалися завдяки не лише вченим і педагогам-практикам, а й тим, хто активно впливав на розвиток держави (А.В. Луначарський, Н.К. Крупська, Я.П. Ряппо, М.І. Скрипник та ін.). Саме в цей час з’являються нові форми та види освітніх установ, у тому числі й для освіти дорослих.

Історико-педагогічний аналіз свідчить, що до 60-х рр. ХХ ст. проблема неперервної педагогічної освіти так і не стала предметом спеціальних теоретичних і наукових досліджень. Однак незабаром неперервну освіту стали розглядати як освіту дорослих, її призначення вбачалося в компенсації недоліків, упущень попередньої підготовки або у збагаченні знаннями у зв’язку з новими життєвими потребами. Проте обмеженість такого підходу була швидко усвідомлена, що виявилось у сприйнятті неперервної освіти, як системи, що органічно поєднує професійну освіту дорослих і загальну освіту. Неперервна освіта, що набуває розвитку, відкриває нові можливості для продовженої освіти, поступово формує змістові основи освіти дорослих упродовж усього життя. На основі передового зарубіжного досвіду українські вчені здійснювали дослідження, які дали змогу виявити загальні тенденції та перспективи розвитку неперервної освіти, її проблеми. Практично всі країни, серед яких і Україна, ухвалили концепцію неперервної освіти, яка надає освіті дорослих статусу гаранта ефективності соціально-економічного розвитку всього світу і кожної країни зокрема [9, с. 3]. Мета освіти – всебічний і гармонійний розвиток особистості, підготовка людини до життя в

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

соціумі, набуття нею різних компетенцій для якісного життя і праці в усіх галузях. “Учитися, щоб жити, а не жити, щоб учитися” – це гасло багатьох педагогів. Усім зрозуміло, що саме освіта допомагає людині включитися в життя, адаптуватися до нього, подолати труднощі [15, с. 31].

У 50-60-ті рр. ХХ ст. розпочинається перша стадія розвитку сучасних концепцій неперервної освіти – констатація. Неперервна освіта розглядається як проблема освіти дорослих, її призначення бачиться в компенсації недоліків, упущень попередньої підготовки або в поповненні знань, потреба яких зумовлена новими вимогами життя та професії. Проте обмеженість такого підходу була швидко усвідомлена. Це виявилось в появі погляду на неперервну освіту як на систему, що органічно поєднує професійну освіту дорослих із загальною освітою. Мета такого поєднання – не тільки “приспособитися” до професії, а створити підстави для успішної адаптації до життя в постійно змінюваному суспільстві, поліпшити “якість життя”. Тут у центрі уваги – людина, якій необхідно створити оптимальні умови для розвитку здібностей протягом усього життя [1, с. 5-15]. За такого розуміння втрачає значення традиційний поділ життя людини на періоди навчання, праці та професійної дезактуалізації. На перший план виходить така проблема, як інтеграція індивідуальних і соціальних аспектів неперервної освіти, а також уточнення основних понять, мети, чинників, шляхів і умов реалізації неперервної освіти. Своєрідним підсумком цієї стадії опрацювання проблеми став перелік ознак, характерних для неперервної освіти, які визначив Р. Дейв: охоплення освітою всього життя людини; розуміння освітньої системи як цілісної, що включає в себе всі види навчання, починаючи з дошкільного; включення в систему освіти, крім навчальних закладів і центрів допідготовки, формальних, неформальних і позаінституційних форм освіти [17].

Аналіз функцій неперервної освіти та їх динаміки дає підстави стверджувати, що визначення неперервності формальні, спрощені. Буквальне розуміння неперервної освіти, коли вона розглядається як процес, що не має перерв, і протиставляється “кінцевому типу” освіти, спрощують саму ідею нового підходу до освітньої діяльності, зводять її значення до заміни формули “освіта на все життя” формулами “освіта через все життя”, “навчання тривалістю в житті”.

Н.Г. Нічкало, розглядаючи теоретичні та методичні положення концепції неперервної освіти, історію її розвитку,

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

основні ознаки та завдання, наводить думку індійського соціолога П. Щукли: “Освіта вже не може розглядатися як підготовка до життя. Вона – саме життя”. Н.Г. Ничкало вважає, що процес формування професійної особистості триває протягом усього життя людини. На кожному етапі він наповнюється новим змістом, новими організаційно-педагогічними формами і методами, новими потребами й відповідними підходами до інтегрування індивідуальних професійних, соціальних аспектів життєдіяльності [8, с. 39-40].

Водночас, І.А. Зязюн наголошує, що “найважливішими цілями створення системи неперервної освіти є, по-перше, творча діяльність спеціаліста, здатність до гнучкої її переорієнтації згідно зі змінами в системі соціальних і культурних інститутів сучасного суспільства, орієнтованого на людські цінності. І, по-друге, формування особистісних якостей людини, які визначають не лише її суто професійні характеристики, а й стиль мислення, рівень культури, інтелектуальний розвиток” [7, с. 9].

На думку О.П. Владиславлева, до основних принципів неперервної освіти слід віднести такі:

- цілеспрямованість, яка є складовою змісту неперервної освіти;
- індивідуалізацію навчання;
- принцип неперервності, який дає можливість обирати траєкторію одержання освіти.
- принцип системності підходу [3].

В умовах сучасного науково-технічного прогресу, коли змінюється зміст і характер праці, відбувається динамічне зростання знань у всіх сферах науки, техніки і культури, виникає необхідність постійно оновлювати, збагачувати або змінювати раніше одержану дорослими професійну підготовку. Перебудова суспільного життя, розвиток демократії, широке залучення дорослої людини до системи суспільного та виробничого управління припускають розвиток активної соціальної позиції особистості, її високого професіоналізму та багатой духовної культури. Тому неперервна освіта стає вирішальним чинником соціально-економічного прогресу і кардинальною умовою розвитку особистості на всіх етапах її життєвого та професійного шляху. Саме на це спрямована перебудова загальноосвітньої та професійної школи, вищої та середньої спеціальної освіти, вдосконалення системи підвищення кваліфікації та перепідготовки

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

робітників і фахівців усіх галузей народного господарства. Неперервна освіта постає на сьогодні пріоритетною проблемою для цілого ряду суспільних наук: економіки, соціології, психології, педагогіки, теорії управління тощо [1, с. 6-7].

Сьогодні освіта дорослих є ареною інтенсивної міжнародної співпраці. Вона здійснюється на міждержавному і міжпарламентському рівнях, на основі регіональної координації діяльності неурядових організацій, на базі міжнародних департаментів національних організацій з навчання дорослих. Освіта дорослих є результат активної життєвої позиції людини й умовою для всебічної її участі в житті суспільства [18]. Освіта дорослої людини стає ключовою цінністю суспільства знань, створюючи умови для збагачення творчого потенціалу дорослої людини впродовж життя на трьох доступних рівнях: особистісному та культурному, професійному, соціальному та громадянському [13, с. 17].

Необхідність розвитку неперервної освіти, одним із найважливіших компонентів якої є освіта дорослих, має глибоку соціальну зумовленість. Розвиток демократії, широке залучення людини до системи суспільного й виробничого керування припускають розвиток активної соціальної позиції особистості, високого професіоналізму й багатой духовної культури. Неперервна освіта стає, з одного боку, вирішальним чинником соціально-економічного прогресу й кардинальною умовою розвитку особистості на всіх етапах її життєвого і професійного шляху, а з другого, проблемою, пріоритетною для цілого ряду суспільних наук: економіки, соціології, психології, педагогіки, теорії управління [12, с. 34].

Очевидно, тільки на такій інтелектуально-особистісній базі реалізується можливість постійного зростання, збагачення і перетворення ціннісно-сміслових структур особи як у процесі практичної діяльності, так і в процесі теоретичного засвоєння тих багатств, які виробило людство.

Отже, теоретичні знання починають виступати засобом регуляції практично значимих для дорослої людини рішень. Ми не стверджуємо, що всі ці процеси вже реалізовані в досвіді навчання дорослих, проте вважаємо, що потенційні можливості такого органічного поєднання теорії з практичним досвідом дорослих учнів, безумовно, є. *Соціально-економічне життя, науково-технічний* прогрес змушують кожного з нас неперервно навчатися протягом усього життя.

Іншою причиною нашого прагнення до постійного навчання є *прагнення до самовдосконалення та самореалізації* [14]. Рівень економічного розвитку цілого ряду країн, з одного боку, спонукає кожного робітника і громадянина прагнути більш високого рівня професійної, соціальної, сімейної компетентності, а з іншого дає змогу робітникам безболісно як для них самих, так і для виробництва навчатися, у тому числі й з відривом від виробництва. Саме соціальні передумови допускають розвиток демократичності освіти, надання доступу до вищих щаблів освіти значній масі населення, подолання соціальної зумовленості одержання освіти. Саме розвиток освіти дорослих у контексті неперервного навчання привів до значних змін у сучасній освіті, благотворно вплинув на зміну розвитку формальної, традиційної освіти, спонукав до появи нових форм і видів навчання людей різного віку. Концепція неперервної освіти передбачає:

- більш раціональний розподіл періодів навчання й трудової діяльності людини упродовж усього життя;
- навчання в період початкової, або базової, освіти і наступної, або після базової, освіти;
- набуття необхідних людині умінь, навичок, знань, якостей, ціннісних орієнтацій в міру виникнення потреби в них [9, с. 2-12].

На важливості неперервної освіти наголошується в концепції, яку ухвалили такі міжнародні організації, як ЮНЕСКО, Міжнародна організація праці (МОП), Рада Європи і Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) та ін. Сучасна концепція неперервної освіти висуває освіту дорослих на провідні позиції в основних напрямках соціально-економічного розвитку сучасного світу, в тому числі і в нашій країні [9]. У схваленій ще в 1989 р. Державним комітетом народної освіти СРСР концепції неперервної освіти остання розглядається як “освіта, що надає кожному можливості реалізації власної програми” [9, с. 3]. Великого значення надається їй і в Україні: у державній національній програмі “Освіта” наголошено, що неперервність освіти “відкриває можливість для загальноосвітньої та фахової підготовки, досягнення цілісності і наступності у навчанні та вихованні; перетворення набуття освіти у процесі, що триває упродовж всього життя людини”, оскільки метою неперервної освіти є створення суспільства, яке постійно навчається [4, с. 9].

Як слушно зауважує Н.Г. Ничкало, “поштовхом для створення теорії неперервної освіти стала глобальна концепція

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

єдності світу, згідно з якою всі структурні частини людської цивілізації тісно взаємозв'язані і взаємозумовлені. І саме Людина є найважливішою цінністю, найважливішою умовою і найпотужнішим “виробником” усього, що потрібно для життя на планеті Земля” [11, с. 9]. “Людство, – як зазначав видатний учений В.І. Вернадський, – стає могутньою геологічною силою” і “сила ця пов'язана не з його фізичною вагою, яка надзвичайно мала порівняно з масою Землі, а з розумом і направленою цим розумом працею” [2, с. 38].

На початку ХХІ ст. соціально-економічні перетворення в Україні зумовили значні зміни в системі неперервної освіти. Зазнає змін її організаційна структура, з'являються нові типи професійних закладів освіти, форми їх фінансування. Освітньо-педагогічні зміни в національному масштабі відбуваються у контексті загальних трансформацій, зумовлених широким розповсюдженням нових освітніх технологій, заснованих на використанні можливостей і потреб людини в її особистісному розвитку. За таких умов виникає необхідність перебудови змісту навчального процесу в усіх закладах освіти, розбудови системи неперервної освіти дорослих, професійної освіти, яка повинна стати засобом особистісного і професійного розвитку дорослої людини.

Під неперервною освітою ми розуміємо процес, спрямований на всебічний розвиток особистості, систематичне поповнення знань, пов'язаних з науково-технічним прогресом, який відбувається в суспільстві, в ході якого вдосконалюється професійна компетентність та збагачуються духовні потреби людини.

Отже, *неперервна освіта – це спосіб життєдіяльності людини, процес набуття нею необхідних знань, умінь, навичок і якостей в разі виникнення потреби, що відбувається упродовж усього життя, співвідношення індивідуального досвіду особистості з досвідом соціальним.* Кількість людей, які прагнуть або змушені до продовження своєї освіти після закінчення традиційного навчання, постійно зростає. Значення неперервної освіти в житті дорослих велике. Створення суспільства, яке неперервно навчається – мета світової спільноти. І тут лідером може стати та країна, яка зуміє раніше за інших усвідомити і краще за інших організувати неперервний процес навчання для дорослих.

Однак, останні десятиріччя надали вельми суперечливу дію

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

на практичне втілення цієї ідеї. З одного боку, структурна перебудова економіки, розвиток мережі недержавних учбових закладів, розвиток міжнародних обмінів сприяли збільшенню числа студентів вузів, швидкому упровадженню інформаційних технологій в учбовий процес, модернізації програм і методів навчання, розвитку широкої мережі філіалів вузів по всій території країни. З другого боку, комерціалізація освіти на фоні соціальних проблем дорослого населення (безробіття, вимушена міграція, несвоєчасна отримана заробітна плата або її відсутність, військові дії у ряді регіонів країни, різке зниження рівня фінансування державних учбових закладів) привели до збільшення кола проблем.

Неможливо створити нормальні умови для навчання і виховання людей, якщо в кризовому стані сім'я, зайнятість, доходи і моральне самопочуття багатьох дорослих. На наш погляд, прагнення дорослих до знань, до навчання повинно здійснюватися не за власні рахунки громадян, а при повній підтримці державних органів. Не можна забувати, що неперервна освіта є головною умовою всебічного розвитку особистості, збагачення її творчого потенціалу, засобом реалізації здібностей, а також зростання компетенції, вдосконалення раніше одержаних знань, набутих умінь і навичок.

Література

1. Арнаутов В.В. Историко-педагогический анализ становления и развития системы непрерывного педагогического образования / В.В. Арнаутов, Н. К. Сергеев // Педагог: наука, технология, практика. – 2001. – № 2 (11). – С. 5-15.
2. Вернадский В.И. Научная мысль как планетарное явление / В.И. Вернадский. – М.: Наука, 1991. – 70 с.
3. Владиславлев А.П. Непрерывное образование: проблемы и перспективы / А.П. Владиславлев. – М.: Молодая гвардия, 1978. – 175 с.
4. Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”). – К.: Радуга, 1994. – 61 с.
5. Змеев С.И. Андрагогика: основы теории и технологии обучения взрослых / С.И. Змеев. – М.: ПЕР СЭ, 2003. – 208 с.
6. Змеев С.И. Основы андрагогики: учеб. пособ. для вузов / С.И. Змеев. – М.: Наука, 1999. – 152 с.
7. Зязюн І.А. Технологізація освіти як історична

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

неперервність / І.А. Зязюн // Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: [монографія / С.О. Сисоева, П.М. Воловик, Л.Є. Сігаєва та ін.]; за ред. С.О. Сисоевої. – К., 2001. – С. 3-11.

8. Коваль Т.І. Професійна підготовка з інформаційних технологій майбутніх інженерів-економістів: монографія / Тамара Іванівна Коваль. – К.: Левіт, 2007. – 264 с. – Бібліогр.: С. 202-232.

9. Концепция непрерывного образования // Бюл. Гос. Ком. СССР по нар. образованию. Сер.: Высшие и сред. учеб. заведения. – М., 1989. – № 8. – С. 2-12.

10. Крупская Н.К. Педагогические сочинения: в 10-ти т. / Надежда Константиновна Крупская; под ред. Н.К. Гончарова. – М.: Акад. наук, 1957. – Т.9.: Ликвидация неграмотности и малограмотности: Школа взрослых – самообразование. – 1961. – 839 с.

11. Ничкало Н.Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія / Нелля Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. 1. – С. 9-22.

12. Образование взрослых на рубеже веков: вопросы методологии, теории и практики: в 4-х т. / [науч. ред. В.И. Подобед]; СПб.: ИОВ РАО, 2000. – Т. 3: Психологические основы образования взрослых / под ред. Ю.Н. Кулюткина, Г.С. Сухобской, кн. 1: Образование взрослых: социально-психологические проблемы, поиски, решения / Под ред. Ю.Н. Кулюткина, Г.С. Сухобской. – 2000. – 183 с. – (Монографическая серия).

13. Огієнко О.І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах: монографія / О.І. Огієнко; за ред. Н.Г. Ничкало. – Суми: Еллада, 2008. – 444 с.

14. Очерки истории школы и педагогической мысли и народов СССР 1961-1986 гг. / отв. ред.: Ф.Г. Панагин, М.Н. Колмакова, З.И. Равнин. – М.: Педагогика, 1987. – 416 с.

15. Практическая андрагогика: метод. пособие / под ред. проф. В.И. Подобеда, проф. А.Е. Марона. – СПб.: ГНУ “ИОВ РАО”, 2003. – кн. 1: Современные адаптивные системы и технологии образования взрослых. – 2003. – 414 с.

16. Ушинский К.Д. Вибрані педагогічні твори: у 2-х т. / за ред. О.І. Пискунова. – К.: Рад. школа, 1983. – Т. 2: Проблеми російської школи, 1983. – 359 с.

17. Dave R.H. Foundations of Lifelong Education: Some Methodological Aspects.-In: Foundations of Lifelong Education. – Hamburg, 1976. – P. 34.

18. Hamburg Declaration on Adult Learning. The Fifth International Conference, on Adult Education. – Hamburg [Електронний ресурс]. – Режим доступу 11.03.11: <<http://www.unesco.org/education/uie/confintea/declaeng.htm/>>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

Татьяна Билобровко

Непрерывное образование взрослых как решающий фактор развития личности

Аннотация. В статье авторы рассматривают роль непрерывного образования в социально – экономическом развитии страны, определяют ее как решающий фактор социально-экономического прогресса, как процесс, направленный на всестороннее развитие личности.

Ключевые слова: образование, непрерывное образование, образование взрослых.

Tetyana Bilibrovko

Continuous education of adults as an important factor personality development

Summary. The authors in the article examines the role of continuous education in socially – to economic development of country, determines her as a deciding factor of socio-economic progress of country, as the process directed on comprehensive development of personality.

Key words: education, continuous education, formation of adults.

УДК 374.7

**Наталя Бугасова,
м. Сімферополь**

**ШВЕДСЬКА МОДЕЛЬ ВИЗНАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ПОПЕРЕДНЬОГО НАВЧАННЯ СЕРЕД ІМІГРАНТІВ**

У Загальній декларації прав людини, яку було прийнято більш ніж півстоліття тому, право на свободу вільного пересування отримало міжнародне визнання. Проте сьогодні масова імміграція та еміграція стає причиною серйозних економічних, політичних і соціальних викликів сучасного суспільства. Згідно з даними Міжнародного центру перспективних